

Natura 2000- plejeplan

for lysåbne naturtyper og arter
på Naturstyrelsens arealer
2. planperiode 2016-2021
i Natura 2000-område nr. 10
Holtemmen, Højsande og Nordmarken

Miljø- og
Fødevareministeriet
Naturstyrelsen

Titel:

Natura 2000-plejeplan for lysåbne naturtyper og arter på Naturstyrelsens arealer.

2. planperiode 2016-2021 i Natura 2000-område nr. 10 Holtemmen, Højsande og Nordmarken

Udgiver:

Naturstyrelsen
Gjøddinggård
Førstballevej 2
7183 Randbøl
www.nst.dk

År:

2017

Foto:

Thomas Retsløff - Naturstyrelsen

Kort:

Naturstyrelsen, på baggrund af kortmaterialer i henhold til tilladelse G18/1997 (Kort og Matrikelstyrelsen)

ISBN nr.

978-87-7179-104-4

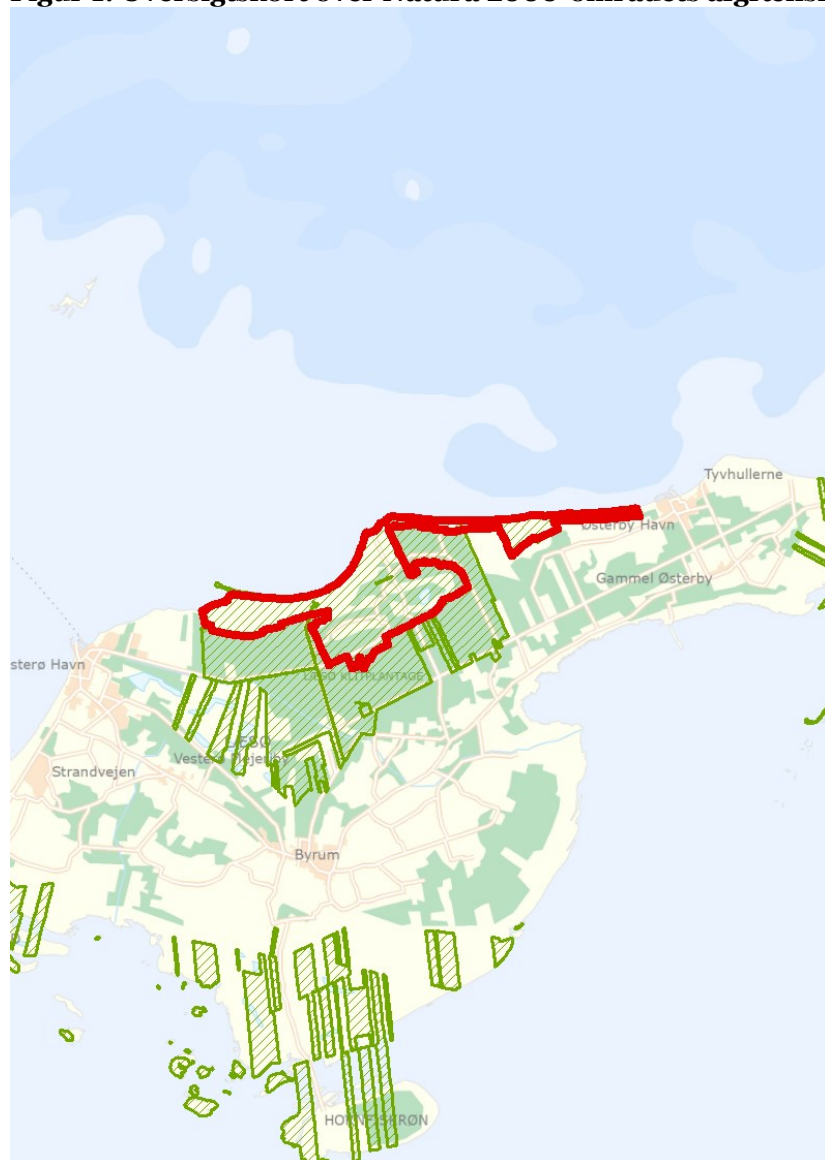
Må citeres med kildeangivelse.

1. Generelt

Der er 20. april 2016 offentliggjort Natura 2000-planer for 252 områder i Danmark.

Denne plejeplan følger op på Natura 2000-planen for område N 10 Holtemmen, Højsande og Nordmarken på Læsø, og vedrører Naturstyrelsens arealer på 669 ha.

Figur 1: Oversigtskort over Natura 2000-områdets afgrænsning

- Natura2000 område
- Naturstyrelsens areal

I denne plejeplan er arealer og indsatser opdelt på henholdsvis lysåbne naturtyper og arter knyttet til de lysåbne naturtyper. Natura 2000 plejeplaner for de skovbevoksede naturtyper, samt mere detaljerede oplysninger om indsatsen i Natura 2000-områderne findes på Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000. Bemærk, at Naturstyrelsens samlede arealforvaltning i området er omfattet af flere planbestemmelser og retningslinjer end dem, der findes i denne plan. For supplerende læsning herom henvises til Naturstyrelsens driftsplaner for det pågældende område, som findes på Naturstyrelsens hjemmeside vedr. driftsplanlægning.

Naturstyrelsen har udarbejdet et resumé af plejeplanen, som indgår i en kommunal Natura 2000-handleplan. Dette resumé er vedlagt som bilag 1.

Plejeplanen gælder for perioden 2016 -2021 og skal således senest være gennemført med udgangen af år 2021. Plejeplanen vil forsat være gældende efter 2021 og efterfølgende alene blive ajourført, når der foretages ændringer i udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, ændringer i Natura 2000- eller driftsplanlægningen eller ændringer i øvrige forhold, der måtte give anledning til at ajourføre plejeplanen.

Grundlag for prioriteringer og valg

Natura 2000-planen udgør grundlaget for plejeplanens prioriteringer og valg. I de tilfælde hvor der har været forudset en modstrid mellem hensynet til forskellige arter og/eller naturtyper på områdets udpegningsgrundlag, har Natura 2000-planen allerede foretaget denne prioritering.

Overvågning

Natura 2000-indsatsen bliver løbende overvåget i forhold til udpegningsgrundlag og naturværdier via NOVANA overvågningsprogram. Desuden afrapporterer Danmark den nationale indsats vedrørende habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne til EU-kommissionen hvert 6. år.

I 2016-18 foretager Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (SVANA) genkortlægning og tilstandsvurdering på alle arealer (lysåbne naturtyper og skovnaturtyper), og resultatet forventes at indgå i kommende basisanalyser for hvert enkelt Natura 2000-område i 2019.

Få adgang til MiljøGIS overvågningsdata fra basisanalysen her:

<http://miljoegis.mim.dk/cbkort?profile=natura2000planer2h2014>

2. Områdebeskrivelse

Højsande og Nordmarken på det nordlige Læsø indeholder store arealer med veludviklet gråklit og klithede. Gråklitterne har en usædvanlig høj artsdiversitet af laver og indeholder bl.a. fine afblæsningsflader. Desuden findes skovbevokset tørvemose, samt fine arealer med skovbevokset klit i området, helt overvejende bevokset med birk og skovfyr. Sidstnævnte på sit formodentlig sidste naturlige voksested i Danmark. Disse naturtyper er der planlagt for i første planlægningsperiode.

Holtemmen består af en unik mosaik af våde kær, våde heder, tørvelavninger og strandsøer. Her findes mere end halvdelen af landsdelens areal med tørvelavninger, som kendetegnes ved massiv forekomst af liden soldug, hvid og brun næbfrø samt liden ulvefod.

Området har en række sjældne planter, bl.a. pæne bestande af orkideerne hjertelæbe og koralrod, stilk-månerude samt landets eneste voksested af strand-vortemælk. I lobeliesøen Øster Foldgård Sø findes de sjældne planter strandbo og fin bunke.

For en uddybende beskrivelse af Natura 2000-området, herunder præsentation af udpegningsgrundlaget for området, henvises til [Natura 2000-planen](#). På SVANAs hjemmeside kan der også findes forklaring af begreber mv.

Figur 2: Kort over Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-området.

Naturstyrelsen ejer ca. 94 % af området, det gælder Holtemmen, Store Dal, Højsande, Foldgårdsøen, Hvidebakker samt arealer i Nordmarken øst for Banstensvej.

Området er meget varieret og spænder over naturtyper lige fra strandeng over forskellige hede- og klittyper til artsrige kær, fattigkær og tørvemoser. Højsande er et formidabelt parabelklitområde bl.a. med en rig forekomst af det sjældne insekt Myreløve (*Myrmelion bore*). Foldgårdssøen er en af Læsøs eneste naturligt næringsfattige søer.

Tabel a: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)		
	Naturtype	Total
1330	Strandeng	2,5
2130	Grå/grøn klit	153,3
7230	Rigkær	1,7
6230	Surt overdrev	3,8
2190	Klitlavning	18,8
2140	Klithede	201,3
2120	Hvid klit	0,6
2110	Forklit	0,4
4010	Våd hede	18,2
4030	Tør hede	7,2
2170	Grårisklit	1,8
7150	Tørvelavning	14,8
Hovedtotal		424,2

3. Status for gennemførelse og erfaringer fra 1. plejeplanperiode

Plejeplanen for 1. planperiode omfattede 6 plejetiltag hvilket omfattede bekæmpelse af invasive arter, rydning af bevoksning og opvækst, samt afbrænding og græsning.

Der er foretaget maskinel rydning af opvækst over 5 cm. brystdiameter med bortkørsel, bunkelægning og efterfølgende flisning af materialet.

Enkelte steder er der foretaget motormanuel rydning med efterfølgende knusning og andre steder knusning af stående opvækst med Traktor og "Spearhead" knuser.

Endelig er der foretaget decideret skovning med fælde-bunkelægger maskine og efterfølgende flisning fra store samle bunker på selve naturarealerne.

Naturstyrelsen har gennemført en evaluering i form af en statusopgørelse og overvejelser om hvilke erfaringer, der kan drages af første planperiode. Med baggrund i denne evaluering kan Naturstyrelsen konkludere, at de planlagte indsatser er gennemført i plejeperioden for Naturstyrelsens arealer og at disse indsatser har bidraget positivt til opfyldelse af Natura 2000-planens målsætninger.

Tabel b: Status for gennemførelse af plejeplanens mål for 1. planperiode 2009-2015.

Gennemførte indsatser (antal)	62	Gennemførte indsatser (areal)	908,2 ha	84,9 %
Ikke-gennemførte indsatser (antal)	12	Ikke-gennemførte indsatser (areal)	154,1 ha	14,1 %

Tabel c: Oversigt over konkrete indsatser der ikke er gennemført med begrundelse

Natur type	Naturtype navn	Plejemål	Plejetiltag	ha	Begrundelse for manglende gennemførelse
2130	Grå/grøn Klit	Naturtype-bevarende pleje	Rydning af opvækst	30,8	Afventer LIFE projekt, der forventes gennemført ultimo marts 2018 Gennemføres i 2. planperiode

2130	Grå/grøn Klit	Naturtype-bevarende pleje	Rydning af bevoksning	38,5	Afventer LIFE projekt, der forventes gennemført ultimo marts 2018 Gennemføres i 2. planperiode
2130	Grå/grøn Klit	Naturtype-bevarende pleje	Græsning	84,8	Afventer LIFE projekt, der forventes gennemført ultimo marts 2018 Hegninger afventer rydning af bevoksning, samt opvækst Gennemføres i 2. planperiode

Generelle bemærkninger og konkrete erfaringer i forhold til 1. generations plejeplanlægning

Generelle bemærkninger

En meget stor del af Natura 2000 området har siden 2012 været omfattet af LIFE-Læsø projektet, som tilsigter at genoprette og bevare øens lysåbne naturtyper.

<http://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/life-laesoe/>

Projektet har sat mål for hegning, græsning, rydning af bevoksninger og opvækst samt bekæmpelse af især de to invasive arter Vadegræs og Rynket rose.

En stor del af disse mål er opnået her ved starten af Natura 2000 plejeplanernes 2. fase, men de udestående, der måtte være vil formentligt blive udført inden udløbet af projektet, der er ansøgt forlænget og også godkendt med godt et halvt år. Projektet med forlængelse udløber ultimo marts 2018.

Konkrete erfaringer

I Højsandeområdet har der været foretaget rydninger af især opvækst af fyrre- og birkearter samt mere eksotiske arter som Contortafyr og Sitkagran.

Der er efter rydningerne sat en del nye hegn, men ikke uden problemer idet der er et meget aktivt friluftsliv på øen. Især hestefolk har været skeptiske overfor nye hegninger, som de betragter som adgangsbegrænsende. Det er dog mest dyrene i disse hegninger man ser som et problem, men artikler i lokalavis og dialogmøder med brugere har bragt arbejdet den rigtige vej igen. Det forventes således at de udstukne mål for hegn og efterfølgende græsning vil blive nået inden LIFE projektets udløb.

Der arbejdes med en løsning med et meget stort hegn på godt 450 ha med færreste i Højsande området. Herved mindskes problemer med mange hegnslinjer og låger. Der sigtes mod en helårsgræsning med Galloway kreaturer, kombineret med samgræsning med Gutefår i vækstsæsonen. Der vil nok også være tale om brug af mindre – flyvende – hegn for at kunne sætte ind i forhold til uønsket.

Det har dog især i det indre af Højsande været nødvendigt rydde genvækst efter et tidligere LIFE Klithedeprojekt, og dette område er nu indhegnet og bliver græsset af Gutefår.

De græssende husdyr har en positiv indvirkning, men skal fremadrettet suppleres med periodevis rydninger evt. knusning med grenknuser eller pletvis motormanuel rydning med kratrydder.

Flere arealer er afbrændt i første planperiode, og her har det været altafgørende at vejret har været godt og materialet tørt nok inden afbrændingsperioden er udløbet. Relativt store hede arealer er blevet afbrændt i løbet af 1. planperiode

Der er bekæmpet Rynket rose med bl.a. planteløfter og på udvalgte lokaliteter gentagne slåninger for at stresser planterne. Det er utvivlsomt planteløfteren, der har virket bedst.

Særligt omkring Foldgårdssøen er der foretaget større rydninger med efterfølgende flisning af materialet. Her er opsat hegninger så arealerne fremadrettet kan afgræsses og vegetationen således holdes nede. Formålet er her at genoprette den naturlige sø så den vil blive mere vandfyldt end den har været efter mange års tilgroning. I forbindelse med hegningerne har her også været skepsis fra lokale beboere vedrørende begrænsninger af adgangsforholdene, men disse problemer er adresseret som nævnt ovenfor og forventes at blive løst ved evt. omlægninger af ride- og vandreruter.

Den gamle deklaraionsfredning (Højsande) er aflyst, idet den skønnes at være i modstrid med Natura 2000 handleplanen og den pleje NST i øvrigt ønskede at lægge i området.

Urskovsfredningen nord for Foldgårdssøen respekteres dog fortsat.

Græsning af de etablerede hegn vil blive foretaget med Gutefår på de mere skrøbelige arealer og Galloway på de mere robuste. Alle græssende dyr i dette Natura 2000 område ejes og passes af Naturstyrelsen Vendsyssel.

4. Mål og plejetiltag

Figur 3: Oversigt over lysåbne naturtyper og planlagte indsatser i Natura 2000-området

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger. I Natura 2000 planens indsatsprogram er der angivet en række generelle men ingen områdespecifikke retningslinjer. At der ikke er nogen områdespecifikke retningslinjer for dette Natura 2000 område betyder at der som udgangspunkt ikke iværksættes nye tiltag. Målsætningerne opfyldes alene ved at eksisterende plejetiltag videreføres.

I dette afsnit beskrives Naturstyrelsens *mål* for de ovenstående lysåbne naturtyper i denne planperiode. Der kan være flere mål for et givent areal med en naturtype.

Desuden præsenteres de typer af *plejetiltag*, som Naturstyrelsen vil anvende på baggrund af Naturstyrelsens erfaringer og bedste viden om naturpleje, der blandt andet omtales i det vejledende indsatskatalog for N2000-plejeplanlægning for lysåbne naturtyper, Skov- og Naturstyrelsens Naturplejestrategi (1999), Naturstyrelsens plejebog om 'Græsning og høslæt i naturplejen', Naturstyrelsens plejebogsserie for henholdsvis overdrev, ferske enge, søer, strandenge, hede, mose, små vandhuller, Naturstyrelsens Naturportal samt erfaringer fra LIFE-Læsø projektet

På et areal kan der forekomme mere end én slags plejetiltag.

Arealtallene i tabellerne udtrykker Naturstyrelsens vurdering af omfanget af de enkelte plejetiltag, der vil blive gennemført i plejeplanens periode. På Naturstyrelsens hjemmeside vedr. Natura 2000 findes links til kort med detaljerede oplysninger om mål og indsatser på lokalitetsniveau.

Plejemål og plejetiltag for lysåbne naturtyper

Der vil på de lysåbne naturtyper i dette Natura 2000-område blive foretaget *løbende* pleje, med henblik på opretholdelse af naturtypen i form af henholdsvis græsning på heder og klitter, jf. nedenstående skema.

Hegninger er sat på denne plan som enkeltstående indgreb, men opfattes her også som en løbende opgave idet, der forventes at bruges en del timer og ressourcer på årlige reparation og vedligeholdelse. Der arbejdes desuden med "flyvende hegn" – d.v.s. lette hegn, der flyttes rundt efter behov.

Endvidere er hederne underlagt en cyklisk drift med pletvise afbrændinger med års mellemrum.

Der foretages endvidere *enkeltstående* indgreb i form af hegninger rydning af opvækst på heder og i klitter og klitlavninger og understøttelse af naturlig hydrologi på og omkring Foldgårdssøen.

Table e: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	2140	Klithede	Sikring af naturtypen	201,3
			Naturtypebevarende pleje	201,3
	2190	Klitlavning	Sikring af naturtypen	18,8
			Naturtypebevarende pleje	18,8
	2130	Grå/grøn klit	Sikring af naturtypen	153,3
			Naturtypebevarende pleje	153,3
	2120	Hvid klit	Sikring af naturtypen	0,6
			Ingen indsats i planperioden	0,6
	2110	Forklit	Sikring af naturtypen	0,4
			Ingen indsats i planperioden	0,4

	4010	Våd hede	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	18,2 18,2
	4030	Tør hede	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	7,2 7,2
	7230	Riggær	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	1,7 1,7
	6230	Surt overdrev	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	3,8 3,8
	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	2,5 2,5
	2170	Grårisklit	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	1,8 1,8
	7150	Tørvelavning	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	14,8 14,8

Tabel f: Planlagte løbende plejetiltag af hensyn til lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	2140	Klithede	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	87,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	201,3
			Græsning	Eksisterende	106,6
				Nyt	0,5
			Afbrænding	Eksisterende	105,0
	2190	Klitlavning	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	7,4
			Rydning af opvækst	Eksisterende	18,8
			Græsning	Eksisterende	17,4
	2130	Grå/grøn klit	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	57,3
			Rydning af opvækst	Eksisterende	151,4
			Græsning	Eksisterende	78,8
				Nyt	0,6
			Afbrænding	Eksisterende	45,3
	2120	Hvid klit	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,6
	2110	Forklit	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,4
	4010	Våd hede	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	8,1
			Rydning af opvækst	Eksisterende	12,2
			Græsning	Eksisterende	18,2
			Afbrænding	Eksisterende	0,2

	4030	Tør hede	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	3,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	7,2
			Græsning	Eksisterende	3,4
	7230	Rigkær	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	1,7
			Rydning af opvækst	Eksisterende	1,7
			Græsning	Eksisterende	1,7
	6230	Surt overdrev	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	3,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	3,8
	1330	Strandeng	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	2,5
	2170	Grårisklit	Rydning af opvækst	Eksisterende	1,8
	7150	Tørvelavning	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	14,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	14,8
			Græsning	Eksisterende	14,8

I tabel f er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Tabel g: Planlagte enkeltstående plejetiltag af hensyn til lysåbne naturtyper
Areal omfattet af indsatsen (ha)

		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	2140	Klithede	Hegning	Eksisterende	96,7
				Nyt	4,3
			Rydning af bevoksning	Eksisterende	24,0
				Nyt	0,9
			Andre anlæg vedr. græsning - ikke hegn	Eksisterende	5,1
	2190	Klitlavning	Hegning	Eksisterende	17,4
			Rydning af bevoksning	Eksisterende	0,9
			Restaurering af vandhuller/søer	Eksisterende	2,6
	2130	Grå/grøn klit	Hegning	Eksisterende	71,8
				Nyt	2,9
			Rydning af bevoksning	Eksisterende	26,3
				Nyt	8,2

	4010	Våd hede	Hegning	Eksisterende	12,0
	4030	Tør hede	Hegning	Eksisterende	3,4
	2170	Grårisklit	Rydning af bevoksning	Eksisterende	1,8

I tabel g er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at Naturtyper til stadighed har en gunstig bevaringsstatus.

- For naturtyper, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose, skal udviklingen i deres areal og tilstand være stabil eller i fremgang.
- For naturtyper, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose, skal udviklingen i deres natur/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil. Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. Navnlig for skovnaturtyperne kan der være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til arealmålet.
- For naturtyper uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus.
- Naturtypeforekomster i artsklasse I målsættes til tilstandsklasse I og skal søges udvidet/sammenkædet, hvis de naturgivne forhold gør det muligt.
- Arealet med gråklit, klitlavning og klithede øges, hvor de naturgivne forhold gør det muligt

Bilag

Bilag 1: Resumé af plejeplan for Naturstyrelsens arealer i Natura 2000-område N 10

Højsande og Nordmarken indeholder store arealer med veludviklet gråklit og klithede. Gråklitterne har en usædvanlig høj artsdiversitet af laver og indeholder bl.a. fine afblæsningsflader. Desuden findes skovbevokset tørvemose, samt fine arealer med skovbevokset klit i området, helt overvejende bevokset med birk og skovfyr.

Sidstnævnte på sit formodentlig sidste naturlige voksested i Danmark. Disse naturtyper er der planlagt for i første planlægningsperiode.

Holtemmen består af en unik mosaik af våde kær, våde heder, tørvelavninger og strandsøer. Her findes mere end halvdelen af landsdelens areal med tørvelavninger, som kendetegnes ved massiv forekomst af liden soldug, hvid og brun næbfrø samt liden ulvefod.

Området har en række sjældne planter, bl.a. pæne bestande af orkideerne hjertelæbe og koralrod, stilk-månerude samt landets eneste voksested af strand-vortemælk. I lobeliesøen Øster Foldgård Sø findes de sjældne planter strandbo og fin bunke.

For en uddybende beskrivelse af Natura 2000-området, herunder præsentation af udpegningsgrundlaget for området, henvises til [Natura 2000-planen](#). På SVANAs hjemmeside kan der også findes forklaring af begreber mv.

Tabel I: Kortlagte lysåbne naturtyper i plejeplanen

Lysåbne naturtyper (ha)	naturtype	Total
1330	Strandeng	2,5
2130	Grå/grøn klit	153,3
7230	Rigkær	1,7
6230	Surt overdrev	3,8
2190	Klitlavning	18,8
2140	Klithede	201,3
2120	Hvid klit	0,6
2110	Forklit	0,4
4010	Våd hede	18,2
4030	Tør hede	7,2
2170	Grårisklit	1,8
7150	Tørvelavning	14,8
Hovedtotal		424,2

Plejeplanen er udarbejdet i overensstemmelse med Natura 2000-planens målsætninger. I Natura 2000 planens indsatsprogram er der angivet en række generelle men ingen områdespecifikke retningslinjer. At der ikke er nogen områdespecifikke retningslinjer for dette Natura 2000 område betyder at der som udgangspunkt ikke iværksættes nye tiltag. Målsætningerne opfyldes alene ved at eksisterende plejetiltag videreføres.

I dette afsnit beskrives Naturstyrelsens *mål* for de ovenstående lysåbne naturtyper i denne planperiode. Der kan være flere mål for et givent areal med en naturtype.

Desuden præsenteres de typer af *plejetiltag*, som Naturstyrelsen vil anvende på baggrund af Naturstyrelsens erfaringer og bedste viden om naturpleje, der blandt andet omtales i det vejledende indsatskatalog for N2000-plejeplanlægning for lysåbne naturtyper, Skov- og Naturstyrelsens Naturplejestrategi (1999), Naturstyrelsens plejebog om 'Græsning og høslæt i naturplejen', Naturstyrelsens plejebogsserie for henholdsvis overdrev, ferske enge, søer, strandenge, hede, mose, små vandhuller samt Naturstyrelsens Naturportal.

På et areal kan der forekomme mere end én slags plejetiltag.

Arealtallene i tabellerne udtrykker Naturstyrelsens vurdering af omfanget af de enkelte plejetiltag, der vil blive gennemført i plejeplanens periode. I naturplejearket der ligger som bilag til driftsplanen fremgår Naturstyrelsens vurdering af plejebehovet for de løbende samt enkeltstående plejetiltag, herunder med en angivelse af lokaliteten, en prioritering af tidsfølgen på plejetiltagene, naturtilstanden og plejebehovet.

Plejemål og plejetiltag for lysåbne naturtyper

Der vil på de lysåbne naturtyper i dette Natura 2000-område blive foretaget *løbende* pleje, med henblik på opretholdelse af naturtypen i form af henholdsvis græsning på heder og klitter, jf. nedenstående skema.

Hegninger er sat på denne plan som enkeltstående indgreb, men opfattes her også som en løbende opgave idet, der forventes at bruges en del timer og ressourcer på årlige reparation og vedligeholdelse. Der arbejdes desuden med "flyvende hegn" – d.v.s. lette hegn, der flyttes rundt efter behov.

Endvidere er hederne underlagt en cyklisk drift med pletvise afbrændinger med års mellemrum.

Der foretages endvidere *enkeltstående* indgreb i form af hegninger rydning af opvækst på heder og i klitter og klitlavninger og understøttelse af naturlig hydrologi på og omkring Foldgårdssøen.

Indsats for de lysåbne naturtyper

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for de lysåbne naturtyper på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i 2 tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Planlagte udvidelser af naturtyperne

Tabel II: Plejemål for lysåbne naturtyper

Målsatte habitatnaturtyper (ha)				
		Naturtype	Målsætning	Total
Eksisterende habitatnatur	2140	Klithede	Sikring af naturtypen	201,3
			Naturtypebevarende pleje	201,3
	2190	Klitlavning	Sikring af naturtypen	18,8
			Naturtypebevarende pleje	18,8

	2130	Grå/grøn klit	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	153,3 153,3
	2120	Hvid klit	Sikring af naturtypen Ingen indsats i planperioden	0,6 0,6
	2110	Forklit	Sikring af naturtypen Ingen indsats i planperioden	0,4 0,4
	4010	Våd hede	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	18,2 18,2
	4030	Tør hede	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	7,2 7,2
	7230	Rigkær	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	1,7 1,7
	6230	Surt overdrev	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	3,8 3,8
	1330	Strandeng	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	2,5 2,5
	2170	Grårisklit	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	1,8 1,8
	7150	Tørvelavning	Sikring af naturtypen Naturtypebevarende pleje	14,8 14,8

Tabel III: Planlagte løbende plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	2140	Klithede	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	87,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	201,3
			Græsning	Eksisterende	106,6
				Nyt	0,5
			Afbrænding	Eksisterende	105,0
	2190	Klitlavning	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	7,4
			Rydning af opvækst	Eksisterende	18,8
			Græsning	Eksisterende	17,4
	2130	Grå/grøn klit	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	57,3
			Rydning af opvækst	Eksisterende	151,4
			Græsning	Eksisterende	78,8
				Nyt	0,6
			Afbrænding	Eksisterende	45,3
	2120	Hvid klit	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,6
	2110	Forklit	Ingen indsats i planperioden	Eksisterende	0,4

	4010	Våd hede	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	8,1
			Rydning af opvækst	Eksisterende	12,2
			Græsning	Eksisterende	18,2
			Afbrænding	Eksisterende	0,2
	4030	Tør hede	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	3,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	7,2
			Græsning	Eksisterende	3,4
	7230	Rigkær	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	1,7
			Rydning af opvækst	Eksisterende	1,7
			Græsning	Eksisterende	1,7
	6230	Surt overdrev	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	3,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	3,8
	1330	Strandeng	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	2,5
	2170	Grårisklit	Rydning af opvækst	Eksisterende	1,8
	7150	Tørvelavning	Bekæmpelse af invasive arter	Eksisterende	14,8
			Rydning af opvækst	Eksisterende	14,8
			Græsning	Eksisterende	14,8

Tabel IV: Planlagte enkeltstående plejetiltag for lysåbne naturtyper

Areal omfattet af indsatsen (ha)					
		Naturtype	Plejetiltag	Omfattet af eksisterende planlægning	Total
Eksisterende habitatnatur	2140	Klithede	Hegning	Eksisterende	96,7
				Nyt	4,3
			Rydning af bevoksning	Eksisterende	24,0
				Nyt	0,9
			Andre anlæg vedr. græsning - ikke hegn	Eksisterende	5,1
	2190	Klitlavning	Hegning	Eksisterende	17,4
			Rydning af bevoksning	Eksisterende	0,9
			Restaurering af vandhuller/søer	Eksisterende	2,6
	2130	Grå/grøn klit	Hegning	Eksisterende	71,8
				Nyt	2,9
			Rydning af bevoksning	Eksisterende	26,3
				Nyt	8,2
	4010	Våd hede	Hegning	Eksisterende	12,0

	4030	Tør hede	Hegning	Eksisterende	3,4
	2170	Grårisklit	Rydning af bevoksning	Eksisterende	1,8

I tabel III og IV er der en opdeling i to kategorier "Eksisterende" og "Nyt":

- "Eksisterende": Kategorien dækker over de tilfælde, hvor det pågældende plejetiltag allerede er omfattet af den eksisterende driftsforvaltning eller hvor det fremgår af eksisterende driftsplaner og lignende, at plejetiltaget vil blive gennemført i plejeplanperioden.
- "Nyt": Kategorien omfatter de tiltag, der alene gennemføres for at opfylde målene i N2000-planerne for 2016-2021.

Forventningen til den samlede indsats

Den samlede indsats for naturtyper og arter på styrelsens arealer forventes at medføre, at Naturtyper til stadighed har en gunstig bevaringsstatus.

- For naturtyper, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose, skal udviklingen i deres areal og tilstand være stabil eller i fremgang.
- For naturtyper, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose, skal udviklingen i deres natur/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil. Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. Navnlig for skovnaturtyperne kan der være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til arealmålet.
- For naturtyper uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus.
- Naturtypeforekomster i artsklasse I målsættes til tilstandsklasse I og skal søges udvidet/sammenkædet, hvis de naturgivne forhold gør det muligt.
- Arealet med gråklit, klitlavning og klithede øges, hvor de naturgivne forhold gør det muligt

**Miljø- og
Fødevareministeriet**
Naturstyrelsen

Gjøddingård
Førstballevej 2
7183 Randbøl

www.nst.dk